

Dvojna funkcija socialne interakcije 1. del

Problem odnosa med človekom in njegovim socialnim okoljem ter vprašanje sociodinamičnih zakonitosti socialno-psiholoških fenomenov.

JANEZ BEČAJ

POVZETEK

Eden od najpomembnejših nerešenih problemov sodobne socialne psihologije je odnos med posameznikom in socialnim okoljem. Problem je tesno povezan z vprašanjem socialne motivacije, ki pa je slabo obdelana.

Problem izgleda rešljiv, če upoštevamo Piagetov model odnosa med organsko regulacijo in kognitivnimi procesi. Po njem je za človeka socialno okolje eksistenčnega pomena zaradi pomankljive biološke opreme, ki je nadomeščena s kvalitetnim kognitivnim aparatom, ki omogoča komuniciranje abstraktnih vsebin. Skladno s tem modelom je mogoče socialno interakcijo, kot vsoto vseh socialnih stikov, razdeliti na dve veliki področji: funkcija primarne socialne interakcije je oblikovanje, vzdrževanje in prenašanje eksistenčno pomembnega strukturnega modela okolja, ki pri človeku ni posredovan po biološki poti, je pa za eksistenco nujen. Sekundarni nivo socialne interakcije pa omogoča človeku večjo učinkovitost v skupini, ki pa temelji na sekundarni motivaciji in ni eksistenčno nujna. Na prvem nivoju posameznika in socialnega okolja ni mogoče dihotomizirati, medtem ko je na drugem nivoju taka dihotomizacija jasna in nujna.

ABSTRACT

THE TWOFOLD FUNCTION OF SOCIAL INTERACTION

One of the main as yet unsolved problems in modern social psychology is the relation between an individual and the social environment. The problem is closely related to the question of social motivation, which has not been dealt with thoroughly enough. The problem appears soluble if the Piaget model of the relation between organic regulation and cognitive processes is taken into account. According to this model, the social environment is of existential importance for an individual, due to the undivided

being biologically inadequately equipped, which instead is replaced with a quality cognitive apparatus enabling the individual to communicate with abstract topics. In accordance with this model, social interaction as a summary of all social contacts can be divided into two broad areas: the function of primary social interaction is the formation, maintenance and transition of the existentially important structural model of the environment which an individual does not acquire by means of biology, but which is nonetheless vital for the individual's existence. The secondary level of social interaction enables an individual to be more efficient in a group, which however is based on secondary motivation and is not existentially vital. An individual and the social environment cannot be dichotomised on the former level, whereas on the latter such dichotomisation is obvious and necessary.

Odnos med posameznikom in skupino ali bolje med posameznikom in njegovim socialnim okoljem je eden glavnih problemov socialne psihologije. Skrit je v vprašanju razmerja med človekovo socialnostjo in individualnostjo, oz. v vprašanju nastanka in kvalitete človekove socialnosti. Koncepti iz obdobja nastajanja socialne psihologije, ki so socialnost postavljali na supraindividualno raven (kolektivne predstave, group mind, collective mind, collective consciousness, group sinality, družbeno mentalno življenje) so izginili že zelo zgodaj in socialnost je hitro postala zgolj intrapsihična kategorija, temelječa na socialnih instinktih oz. na nevomotoričnem sistemu posameznika (npr. F. Allport). Ta premik, do katerega naj bi prišlo med obema vojnoma, predvsem zaradi pretiranega zgledovanja psihologije po t.i. eksaktnih vedah, je po mnenju mnogih kritikov današnje socialne psihologije iz te stroke izrinil prav socialnost samo (glej npr. Morawski 1986). Ta orientacija, zaznamovana predvsem z eksperimentalnim in laboratorijskim pristopom, je dokaj jasno razvidna že iz najbolj razširjene Allportove definicije socialne psihologije, po kateri naj bi ta veda poskušala "razumeti na kakšen način vpliva na mišljenje, občutenje in vedenje posameznikov resnična, namišljena ali implicitna prisotnost drugih oseb" (G. Allport, 1968). Po tej definiciji je predmet proučevanja socialne psihologije posameznik, čeprav zgodnejše definicije (Ross, McDougall, Lindner) niso bile tako individualno naravnane. Vprašanje socialnosti kot skupinske dimenzije je socialna psihologija tako pustila ob strani, kar je pripeljalo do zanimive dualnosti, ki je lastna tudi še sodobni socialni psihologiji: na eni strani je socialnost zreducirana na posameznika, na drugi pa v vsaj v implicitni obliki družba obstaja kot samostojna, od posameznika neodvisna tvorba (G. R. Semin, 1986). S tem je običajno tudi razmejeno raziskovalno področje med socialno psihologijo in drugimi strokami, predvsem seveda sociologijo. Durkheimov koncept je v tem smislu še zelo aktualen, kar na nek način dokazujejo tudi socialne predstave.¹

Semin povzema, da "prevladujoč pogled v sodobni socialni psihologiji smatra, da je osnova socialne aktivnosti in socialnega mišljenja posameznik in mora biti iz tega

1 Moscovici sicer po eni strani zavrača tako jasno razlikovanje med kolektivnimi in individualnimi predstavami, kot ga je predpostavljal Durkheim v svojem delu "Le suicide" (Moscovici, 1984) pa vendarle tudi poudarja, da je socialne predstave treba nujno ločevati od individualnih, s katerimi so v komplementarnem odnosu. Pomanjkanje socialnih predstav naj bi povzročilo bohotenje individualnih, kar je značilno za stanje anomalije. Socialne predstave so pa, "če že ne transcendentalne, pa vsaj supraindividualne" (Moscovici, 1984, str.949).

razloga raziskovanje usmerjeno vanj" (G. R. Semin, 1986, str.177), socialnost je razločljiva z intrapersonalnimi procesi (prav tam). Poleg te smeri, ki se včasih označuje kot psihološka socialna psihologija, pa obstaja še t. i. sociološka socialna psihologija, ki pa poudarja pomen socialne interakcije in dokazuje, da je socialno okolje tisto, ki v pomembni meri ne le vpliva na posameznika, ampak ga tudi oblikuje, zaradi česar je intersubjektivno pred (intra)subjektivnim. Ključni pojmi te smeri so interakcija, komunikacija, jezik, psihološka realnost. Posebej v zadnjem času je ta smer še okrepjena.²

Klasična "psihološka" socialna psihologija problem odnosa med individualnim in socialnim razreši tako, da slednje pojasnjuje s prvim, socialnost kot samostojna kategorija v bistvu ne obstaja oz. ni predmet proučevanja te stroke. Sociološka smer tej v bistvu ni popolnoma nasprotna, saj individualnosti ne zanika v takšni meri, le poudarek proučevanja prenaša na socialno interakcijo in njene produkte kot relativno samostojne fenomene, ki pomembno določajo posameznike. Po prvem gledanju bi moral biti posameznik svojemu socialnemu okolju nadrejen, saj je njegova eksistenca predvsem biološko utemeljena (temu ustreza npr. tudi delitev osnovnih potreb na primarne biološke ter nanje nacepljene socialne - sekundarne potrebe). Sociološka smer pa na drugi strani vidi determiniranost posameznika s socialnim okoljem, kar bi moralo pomeniti vsaj v nekaterih dimenzijah nadrejenost socialnega okolja posamezniku. Razlika med obema smerema je nekoliko zamegljena, ker človekova socialnost (odvisnost od socialnega okolja, vezanost na skupino, občutljivost za socialno okolje) tudi v psihološki smeri socialne psihologije ni zanikana (praktično vse empirično gradivo to odvisnost dokazuje), medtem ko sociološka smer obratno ne more zanikati bioloških determinant človekove aktivnosti. Poskusi pojasnjevanja socialnosti z instinkti ali nagoni v okviru psihološke socialne psihologije niso bili uspešni. Ista zadrega je pa pravzaprav tudi na drugi strani, kjer se problem biološke determiniranosti enostavno pušča ob strani. Ne ena ne druga stran nima zadovoljivega odgovora na vprašanje, kaj je pravzaprav sprožilo človekovega socialnega vedenja, in če že je eksistenčno nujno, na osnovi česa je to mogoče dovolj utemeljeno trditi. Gre skratka za problem socialne motivacije, katerega ne znata ustrezno pojasniti niti psihološko niti sociološko orientirana socialna psihologija.

Morda na nek način izgledata kompromisni novi smeri v socialni psihologiji, ki sta trenutno popularni: socialni konstrukcionizem (Gergen, 1985; Gergen, Davis 1985) ter socialne predstave (Farr, Moscovici, 1984). Vendar pa je zanimivo, da imata obe teoriji enako težavo, kot navedeni glavni smeri socialne psihologije: ne definirata motivacijske osnove, na kateri naj bi fenomena temeljila. Gergen med drugim ne definira niti socialne interakcije, čeprav je v njegovi teoriji centralnega pomena, medtem ko ima Moscovici težave že z definicijo socialnih predstav.³ Kot funkcije socialnih predstav se navaja nujnost strukturiranja okolja, oz. konstrukcijo realnosti, (Herzlich, 1975), redukcijo negotovosti (Potter, Litton, 1985a), orientacijo v fizičnem in socialnem prostoru (Farr,

2 Sem bi npr. lahko uvrstili Gergenov socialni konstrukcionizem in Moscovicijeve socialne predstave, čeprav avtorja sama take klasifikacije ne uporabljata. Je pa posebej Gergen kritičen do klasične socialne psihologije (npr. Gergen, 1973) in vidi socialno interakcijo kot bistveno kategorijo človekovega socialnega življenja (Gergen, 1985).

3 Na očitke, da fenomen ni ustrezno definiran, Moscovici odgovarja, da je nejasnost koncepta pravzaprav njegova vrлина, ki ima pri raziskovanju pozitivno vlogo. Jasnost koncepta bo pač rezultat raziskovanja, ni pa nujna osnova zanj (Moscovici, 1985a).

1977) ipd. Kar pa se tiče motivacijske osnove, pravi Moscovici, da "moram brez obotavljanja povedati, da gre za intuicijo in dejstvo, v katerega sem prepričan, to je, da je smisel vseh predstav v tem, da naredijo nekaj, kar je tuje ali neznano samo po sebi za domače." (Moscovici, 1984, str. 23-24).

Osnova za socialni konstrukcionizem naj bi bila v kompleksnosti človekovega okolja in nujnosti njegove poenostavitve za učinkovito vedenje ter redukcijo anksioznosti (Gergen, Gergen, 1986).

Problem odnosa med posameznikom in socialnim okoljem utegne biti torej preprosto v nejasnosti socialne motivacije. Zanimivo je s tega vidika presojati nekatere socialnopsihološke fenomene, ki jih avtorji sami - pa tudi literatura - razumejo kot temeljne za človekovo eksistenco: to so poleg socialnih predstav še npr.: socialna realnost, kategorizacija in socialno vplivanje. Vsi ti fenomeni nimajo vedno jasno označene motivacijske osnove, pač pa lahko nanjo sklepamo glede na to, kakšne funkcije so jim pripisane.

Socialna realnost naj bi temeljila na nagonu (Festinger, 1954), na človekovi negotovosti (Montmollin, 1977), nujnosti poenostavljanja prekompleksnega okolja, oz. na redukciji anksioznosti (Gergen, Gergen, 1986). Sherifov "koncept" naj bi temeljil na nujnosti strukturiranja (Sherif, 1967). Tajfel, ki pravi, da je kategorizacija za človekovo preživetje brezpogojna (Tajfel, 1975), vidi osnovo za ta fenomen v Festingerjevem nagonu po primerjanju (prav tam), oz. v nujni redukciji prekompleksnega okolja (prav tam). Motivacijska osnova socialnega vplivanja naj bi pa bila v človekovih osnovnih psiholoških potrebah (Montmollin, 1977) oz. v potrebi po redukciji negotovosti (Moscovici, Faucheux, 1972).

Zanimivo je, da motivacijska osnova za našete fenomene največkrat niti ni navedena, čeprav avtorji smatrajo fenomene za eksistenčno pomembne. Ponavadi je navedena le funkcija, ki pa indirektno seveda tudi govori o predpostavljeni motivaciji. Največkrat se - praktično pri vseh naštetih fenomenih - pojavi redukcija negotovosti in nujnost strukturiranja okolja. Značilno je, da niti eno niti drugo običajno ni utemeljeno in daje vtis sprejetega dejstva oz. aksioma. Pri tem v strokovni literaturi ni ustreznega teoretičnega modela, ki bi dokazoval človekovo bazično negotovost, ki bi zahtevala nujno redukcijo. Strukturiranje po drugi strani pa je lahko samo funkcija, ki mora na nečem temeljiti. Na preobilici dražljajev iz okolja gotovo ne, saj bi v tem primeru moral biti problem v percepciji oz. kategorizaciji, saj lahko le že registrirani dražljaji povzročajo težave. Registrirati pa jih ni mogoče brez ustreznega kategorialnega aparata.

Jedro problema odnosa med posameznikom in socialnim okoljem leži potemtakem v socialni motivaciji. Niti psihološka niti sociološka smer socialne psihologije pravzaprav nimata odgovora na vprašanje, ki je pri iskanju odgovora bistvenega pomena: ali je človekova socialnost eksistenčno nujna ali ne, in če je, na čem temelji? Odgovor na tako postavljeno vprašanje omogoči razmišljanje o odnosu socialnega in organskega ali individualnega in socialnega. To je v resnici nerešen problem celotne socialne psihologije, kar je svojevrsten paradoks, saj gre za osnovno vprašanje te stroke. Na vprašanje, kakšen je odnos med posameznikom in skupino kratkomalo ni mogoče odgovoriti, če ne vemo, kakšna je motivacijska osnova človekove socialnosti. Izgleda, da se je stroka temu problemu elegantno izognila, saj tega naslova v sodobnejših učbenikih sploh ni več (Npr.: Moscovici, 1975, 1976; Gergen, Gergen, 1986; Myers, 1988; Stroebe, Hewstone, Codol, Stephenson, 1990). Stvari se na tem področju niso bistveno premaknile od leta 1969, ko je Berkowitz zapisal na začetku poglavja z naslovom

'Socialna motivacija':" Verjetno je malo besed v psihološkem besednjaku, ki bi imele tako širok in vseobsegajoč pomen ter bi bile tako slabo definirane, kot sta ti dve, ki sestavljata naslov" (Berkowitz, 1969, str. 50). Pesimistično je, dobrih deset let pozneje, razporejen tudi Brody, ko povzema:

-Področje socialne motivacije nima trdnega teoretičnega okvira.

-Malo je del, ki bi se ukvarjala s tradicionalnim problemom vpliva motivacije na opravljanje kognitivnih nalog.

-Eksplodira raziskovanje na področju kognitivne psihologije je relativno izolirana od raziskovanja motivacije.

-Področje socialne motivacije se zdi izjemno razbito, teoretično nekoherentno in izolirano od drugih specialnih področij v psihologiji.

(Brody, 1980, str.165)

V resnici je prav področje, ki je temelj vse socialne psihologije, zelo nejasno in zanemarjeno. Socialni nagoni in instinkti so več ali manj izginili, teorije učenja, ki jih je mogoče videti tudi kot motivacijske teorije, človekovo socialnost jasno vidijo kot sekundarno, nacepljeno na biološko osnovo (npr. Bandura, Rotter) Prepričanost v afilicijo ali gregarost nima ustreznih teoretičnih osnov, čeprav obilica empiričnega gradiva v resnici vendarle potrjuje veliko človekovo odvisnost od socialnega okolja. Ni pa jasen temelj te odvisnosti in se tako afilicijo kot gregarost definira najraje s tautologijo. Človekova anksioznost, ki jo je nujno reducirati, izgleda v literaturi tudi dokaj sprejeta pa spet brez ustreznega teoretičnega konstrukta. Ob zanemarjenosti področja socialne motivacije socialnopsihološka literatura v implicitni obliki izhaja iz približno take osnove: "Človek je bazično samozadostno biološko bitje, ki je socializirano sekundarno. Tako se oblikujejo različne socialne potrebe, ki človeka naredijo bolj ali manj odvisnega od vsakokratnega socialnega okolja." Lepo ilustracijo za tako implicitno teorijo najdemo pri Aschu, ko govori o odnosu med posameznikom in 'socialnim redom': "Človek je pripravljen obrzdati svoje enostranske in začasne želje zaradi stalnejših ciljev, ki so tudi njegovi. Sposoben je omejiti svoje lastne impulze; omejevanje mu je lastno prav tako kot impulzivnost. Tudi institucije so človeške; potrebne so za ojačevanje, kot tudi spreminjanje človekovih impulzov; so sredstvo, s katerim človek kontrolira svojo lastno naravo" (prav tam, str. 352-353).

Taka implicitna teorija seveda avtomatično dihotomizira posameznika in njegovo socialno okolje in odgovor na vprašanje, kakšen je odnos med obema kategorijama, morda v tem okviru izgleda še kar enostaven. Problem pa je v tem, da empirični podatki s tako implicitno teorijo niso skladni, saj vztrajno opozarjajo na človekovo pomembno odvisnost od socialnega okolja.⁴ Verjetno to dejstvo različne avtorje vedno znova pripelje do tega, da brez ustreznih teoretičnih utemeljitev govorijo o nujnosti "reduciranja anksioznosti", "reduciranja preobilice dražljajev", "strukturiranja okolja" ipd.

Navedena implicitna teorija seveda sama po sebi potegne za seboj nekaj nedvoum-
nih sklepov: človek je v svojem bistvu vsaj primarno neodvisen (dihotomiziran) od socialnega okolja. Odvisnost je zgolj sekundarna, kar pomeni, da je lahko večja ali manjša in odprta je možnost, da z drugačnim socializacijskim procesom človek lahko obdrži večji del svoje biološko pogojene pristnosti in individualne avtonomnosti. V tem

⁴ Že vsi klasični "veliki" eksperimenti v socialni psihologiji so taki. Med drugimi npr. Sherifov avtokinetični efekt (Sherif, 1967). Aschov eksperiment s črtami (Asch, 1953) ali pa Milgramov eksperiment z elektrošoki (Milgram, 1985).

miselnem okviru imata potemtakem Rousseau in Pestalozzi prav in družba je v svojem bistvu vedno nasilje nad posameznikom, ne glede na koristi, ki jih sicer prinaša. O ahistoričnih zakonitostih človekovega socialnega vedenja pa v tem primeru tudi ni mogoče govoriti, saj le - te lahko pričakujemo samo pod pogojem, da je človekova socialnost eksistenčnega pomena. Če ni, ne more biti trajnih ahistoričnih zakonitosti, ampak so te določene zgolj z vsakokratno kulturo.

Socialna psihologija, posebej t. i. "psihološka" smer, se je s tako implicitno teorijo znašla v paradoksalnem položaju: poskuša najti zakonitosti, ki se jim je v bistvu z definicijo same sebe odrekla. "Sociološka" smer (in isto velja za socialni konstrukcionizem) ne pomeni bistveno drugačne pozicije. Razlika je v tem, da psihološka smer izhaja predvsem iz sicer nedokazane predpostavke, da je človek biološko samozadosten in je vse socialno lahko izvedljivo samo iz tega, medtem ko sociološka smer izhaja predvsem iz empirično preverljivih dejstev, ki vztrajno dokazujejo posameznikovo odvisnost od socialnega okolja. Ne ena ne druga smer pa nimata ustreznega odgovora na temeljno vprašanje: ali je človekova socialnost eksistenčno nujna in ZAKAJ je tako.

PIAGETOV MODEL

Zanimivo je, da teoretični model, s katerim je mogoče pojasniti socialno motivacijo, obstaja, vendar v socialno psihološki literaturi praktično ni poznan. Gre za Piagetovo delo *Biology and Knowledge* (Piaget, 1971), ki je v originalu izšlo že leta 1967. Piaget razume vsak organizem kot odprt sistem, trajno odvisen od okolja in v tem smislu tudi trajno ogrožen. Stalno prilagajanje okolju je nujnost in poteka na osnovi avtoregulacije, ki je bistvo vsakega živega bitja. Stalno prilagajanje okolju pomeni širjenje le-tega in povečevanje kontrole, oz. zapiranje sistema.

Avtoregulacija, ki po principu homeostaze kontrolira izmenjavo z okoljem, pomeni zaključen krog vseh operacij, ki na osnovi informacij o organizmu in okolju omogočajo eksistenco (gibanje, percepcija, feedback...). Ta krog je zaključen tako, da vsaka akcija znotraj njega posredno ali neposredno vpliva na vse ostale. Zaključenost sistema omogoča homeostatski princip. Po Piagetovem kibernetičnem modelu delovanja organizmov je z avtoregulacijo vsakemu bitju zagotovljena sposobnost spreminjanja (prilagajanja) sama po sebi. Vsaka eksistenca je že tudi širjenje okolja, avtoregulacija pa bistvo življenja (Piaget, 1971, str. 26). V organizmih ni mogoče določiti posebej diferenciranega organa, ki bi izvajal to funkcijo. Piaget predpostavlja, da je le-ta povezana z nevrološkim aparatom ("nervous system"), ki je razvit iz ektoderma in je med drugim tudi osnova kognitivnega funkcioniranja. "Nevrološki aparat je istočasno vir informacij o okolju in izvor aktivnega poseganja v okolje" (prav tam, str. 26). Iz tega je izpeljana glavna hipoteza: "Zdi se potemtakem, da so kognitivni procesi istočasno posledica organske avtoregulacije...kot tudi njeni najvišji organi, kot centralna točka interakcije z okoljem" (prav tam, str. 26, poudarek je v orig.).⁵

⁵ Piageta tu razume tako, da avtoregulacija ni posebna potreba, locirana v posebnem organu. Proces avtoregulacije je v tem smislu "nematerialen". Zagotovljen je z vitalnimi funkcijami, ki eksistence ne morejo zagotoviti drugače, kot z medsebojno povezanostjo in usklajenostjo z okoljem. Vendar pa mora biti "materializiran" učinek avtoregulacije in sicer v smislu registriranja "izkušnje" in njenega vskladičenja za bodočo aktivnost. V tem smislu razumem nevrološki aparat kot nosilec avtoregulacije.

Širjenje okolja na osnovi samoregulacije je trajen in spontan proces. Njegova učinkovitost je po Piagetu odvisna predvsem od izboljšanja perceptualne kontrole ter kognitivne regulacije. Zadnja obsega po Piagetu tri vrste védenja,⁶ s katerim lahko razpolaga organizem. Pod védenjem ("knowledge") se razume odnos med subjektom in objekti, in je v direktni zvezi z biološkim problemom interakcije med organizmom in okoljem (Piaget, 1971, str. 99). Védenje (ali vedenjski program) je oblikovano na različnih nivojih, toda vedno najtesneje povezano z aktivnostjo organizma. Z drugimi besedami, "kognitivne funkcije so refleksija osnovnih mehanizmov organske avtoregulacije" (prav tam, str. 29), zaradi česar védenje ne more nikoli biti preprosta kopija zunanjega sveta, ker so nujno in vedno vmešani dejavniki celotnega avtoregulacijskega sistema, na katerem temelji.

Védenje se po Piagetu lahko pojavlja v treh oblikah:

1. Najbolj preprosto obliko predstavlja instinkt, ki pomeni biološko, genetsko posredovano védenje, je omejeno in precej nefleksibilno. Služi trem osnovnim potrebam: hranjenju, zaščiti pred sovražnikom in reprodukciji.

2. Temu sledi "védenje o fizičnem svetu", ki vključuje vse individualne izkušnje, ki se tako ali drugače nabirajo v osebk. Ta oblika védenja je fenotipska razširitev genetsko posredovane regulacije in predstavlja izkustveno védenje.

3. Tretjo obliko, ki se pojavlja le pri človeku, predstavljajo logično matematično védenje ali logično matematične strukture, ki so osnovni regulativni organ inteligentnosti (Piaget, 1971, str. 100).

Funkcija kognitivne regulacije je kontrola izmenjave z okoljem. Ta se povečuje s povečevanjem (diferenciacijo) védenja, s čemer se odprt biološki sistem zapira in odvisnost, oz. ogroženost zmanjšuje. Kognitivna regulacija se ravna po principih ekvilibracije in avtoregulacije ter pomeni širjenje organskih struktur. To je širjenje golega biološkega programa, zapisanega v instinktu.

Najvišji nivo kognitivne regulacije predstavljajo neprirrojene LOGIČNO MATEMATIČNE STRUKTURE, ki so lastne samo človeku. Tudi zanje sta značilna principa ekvilibracije in avtoregulacije, s tem da slednja omogoča progresivno ekvilibracijo, s katero se oblikujejo te strukture (Piaget, 1971, str. 317). Vendar pa je ravnotežje na tem nivoju drugačno od vitalnega, kakršnega zagotavljata ostala dva kompleksa. Uspeva tam, kjer vitalno ravnotežje odpoveduje in pomeni kvalitativno bistveno preseganje osnovne biološke regulacije. Prejšnji stopnji pomenita kopičenje izkušenj, kjer vsaka nova struktura eliminira predhodnje. Tu pa pride do integracije; stare strukture postanejo del novih. S tem je omogočen neprekinjen in neomejen razvoj teh struktur.

Za LOGIČNO-MATEMATIČNE STRUKTURE je tudi značilno, da so uravnotežene "sui generis", v stanju, ki je mobilno, dinamično in stabilno istočasno. Medtem ko je na nižjih nivojih za evolucijo značilen proces stalnega rušenja in ponovnega vzpostavljanja ravnotežja, pa te strukture, kljub stalnemu prenavljanju, ostajajo uravnotežene.

Logično matematične strukture pa imajo še eno pomembno lastnost, to je sposobnost LOČEVANJA OBLIKE OD VSEBINE. "S hipotetičnimi - deduktivnimi operacijami, ki obsegajo kombinacije vseh predvidljivih možnosti, se lahko pojavi

⁶ Pod védenjem se tu razume serijo vedenjskih oblik, ki so prilagojene različnim stanjem okolja oz. organizma in je njihova funkcija v najširšem smislu vzdrževanje eksistence.

formalna logika, kot organizirajoča struktura, uporabna na vsaki vsebini. To omogoča nastanek 'čiste' matematike kot konstrukcije organizacije, s katero se da organizirati vse ali pa ničesar, če je ločena od aplikacije" (prav tam, str. 358). Z ločitvijo forme od vsebine je omogočena, in celo nujna, operacionalna konzervacija inteligentnosti. Organske konzervacije so vedno samo približne.

Podedovani, genetsko določeni modeli učenja so potemtakem omejeni, vendar pa na višji razvojni stopnji preseženi s pojavom matematično kognitivnih struktur. To se pa, po Piagetu ujema s t. i. 'razpadom instinkta' (Piaget: "the final bursting of the instinct"). Pri antropoidih in človeku to pomeni skoraj popolno izginotje instinkta, kar se zdi, posebej še za psihologijo, zelo pomemben fenomen. Pri tem ne gre le za to, da bi inteligentnost nadomestila izčrpane oblike, ampak za veliko več. Z razpadom instinkta izgine hereditarno posredovan program in se oblikujeta dve novi vrsti kognitivne avtoregulacije: logično - matematične strukture in eksperimentalno vedenje (prav tam, str. 365).⁷ V praktični inteligentnosti antropoidov ti dve obliki še nista diferencirani, pomenita pa popolno nadomestilo za izgubljeno genetsko posredovano regulacijo (prav tam, str. 365).

Instinkti ne izginejo popolnoma, pač pa predvsem njihov osrednji del, to je programska regulacija. Inteligentnost tako zavrne metodo genetsko programirane regulacije, preostali del instinktivne opreme pa zadrži: način organizacije (zapiranje strukture, ekvilibracija, asimilacija...) in nujnost individualne eksploracije (prav tam, str. 367).⁸ Inteligentnost pa mora zagotoviti nove konstrukcije - nekatere s pomočjo reflektivnih abstrakcij, druge pa s pomočjo asimilacije eksperimentalnih ugotovitev v operacionalne sheme (prav tam).

Nove oblike regulacije tako niso več programirane ampak mobilne. Čeprav so sestavljene iz običajnih korekcijskih procesov, se razvijejo v operacije, ker so integralni del asimilacijskih shem in njihovih koordinacij in ker so kombinacija tako retro kot proaktivnega učinkovanja (prav tam, str. 367). Regulacije niso torej izolirane, ne oblikujejo vedenja same po sebi, ampak v kombinaciji z drugimi, ki sestavljajo neko asimilacijsko shemo in še s tistimi, s katerimi je povezana celotna shema. Poleg tega pa njihova aktivnost ni oblikovana le na osnovi učinkov že izvedenega vedenja, ampak tudi na podlagi pričakovanih učinkov. Zato "take operacije niso več korektivne, pač pa predkorektivne regulacije in inverzne operacije zagotavljajo namesto približne popolno reverzibilnost" (prav tam, str. 367). Ta ni dosežena na nivoju posameznih regulacij, ampak na nivoju celotne regulacijske strukture, s čimer so seveda usklajeni in uravnoteženi vsi njeni sestavni deli.⁹

Tako kompletna rekonstrukcija manjkajoče genetsko posredovane opreme je možna zaradi tega, ker se s pomočjo inteligentnosti opušča podpora hereditarnega aparata in razvija konstruirano - fenotipsko regulacijo. Ni potrebno čakanje na transindividualne prenose instinktivne opreme, zato pa v ospredje stopi pomen interindividualnih ali socialnih interakcij. V tem smislu igra socialna skupina enako vlogo, kot jo igra "populacija" v genetiki. Družba je nadrejena enota ("supreme unit") (prav tam, str. 368)

⁷ V originalu: The dual formation of logicomatematical structures and knowledge" (Piaget, 1971, str. 365).

⁸ V originalu: "...all that is left of instinct is the source of its organization and resultants of individual exploration and research" Piaget, 1971, str. 367).

⁹ Tu bi lahko iskali osnovo teorijam kognitivnega ravnotežja. Različni kognitivni elementi morajo biti uravnoteženi, ker je to bistvena karakteristika osnovnega strukturnega modela, katerega del so in ki je socialno konstruiran.

in veliki človek je preprosto presečna točka ali sinteza idej, ki so rezultat kontinuiranega procesa kooperacije. Socialno okolje je tisto, ki nadomešča prejšnjo genetsko zasnovano in posredovano vedenjsko regulacijo.

S tem pridemo do še ene pomembne razlike med biološkimi in kognitivnimi organizacijami. Ta je v tem, da so najbolj generalizirane oblike mišljenja, to so tiste, ki se lahko ločijo od vsebine, ravno zaradi te lastnosti oblika kognitivne izmenjave ali interindividualne regulacije. So produkt skupnega delovanja. Njihov nastanek ni vezan na en sam subjekt in so prenosljive. Prav tu postane pomembna socialna interakcija. Seveda pa s psihogenetskega vidika te interindividualne ali socialne (neprirojene) regulacije pomenijo neko novo dejstvo v mišljenju posameznika. Brez njih bi bil namreč prepuščen vsem možnim egocentričnim popačenjem. Interindividualne regulacije so nujne za oblikovanje decentraliziranega epistemološkega subjekta (prav tam, str. 361).

Védenjske strukture postanejo s tem komunikabilne, prenosljive s posameznika na posameznika s pomočjo jezika. Tu je enakega mnenja kot Piaget tudi Vygotski, ko pravi, da je prednost človekove kognitivne aktivnosti v sposobnosti simbolnega mišljenja, generalizacije oz. abstrakcije, s čimer je dana osnova jeziku: "Generalizacija postane možna s komunikacijo. Višje oblike psihološke komunikacije, ki so značilne za človeka, so možne, ker človek reflektira realnost s pomočjo generaliziranih konceptov" (Vygotski, 1986, str.8), pri čemer je vsaka beseda oz. fonem že generalizacija. Tako je omogočeno izjemno hitro kopičenje izkušenj, učinkovita komunikacija in s tem prenos informacij na druge osebe in nove generacije. Prirojen, relativno tog vedenjski repertoar v obliki instinktov, je nadomeščen s plastičnim, prilagodljivim in prenosljivim "védenjem", "znanjem". Tudi Vygotski v bistvu zagovarja tezo, da so višje funkcije pri človeku socialno (interakcijsko) in filogenetsko določene (prim.: J. Shotter, 1989).

Tudi živalim so lastne neke oblike védenja ("knowledge"), posebnost človeškega védenja ("human knowledge") pa je v tem, da je ne le individualno, pač pa tudi kolektivno. Njegova posebnost je v zunanji transmisiji, npr. z edukacijo, za razliko od prirojene, internalne transmisije instinktov. Razvoj je tako dvojen: organski, ki pripada posameznemu organizmu, ter genealoški.

V zvezi s Piagetom se zdi vredno posebej opozoriti na nekoliko drugačno motivacijsko shemo, kot smo je sicer navajeni. Za biološko eksistenco, niso pomembne zgolj t.i. primarne biološke potrebe (po hrani, kisiku, tekočini itd.), ampak vrsta med seboj povezanih mehanizmov, od katerih ima vsak svojo specifično funkcijo, ki je za eksistenco nujna, ne pa sama po sebi zadostna. Zaradi tega jih ni mogoče razvrstiti hierarhično, ker so vsi brezpogojno nujni. Za preživetje je potreben npr. perceptivni aparat, gibalni, energetski, pa tudi kognitivni, ki predstavlja vedenjsko opremo. Brez dihanja, prehranjevanja in zadovoljevanja ostalih t. i. primarnih (bioloških) potreb seveda ni življenja, ga pa te izpolnjene potrebe same po sebi tudi še ne zagotavljajo.

Tak motivacijski model, ki ga zastopajo npr. tudi Pittman in Heller (Pittman, Heller, 1987) ter Buck (Buck, 1985) in Tomkins (Tomkins 1981), je v psihologiji presenetljivo malo upoštevan. Presenetljivo zaradi tega, ker je ravno z njim mogoče utemeljevati eksistenčno nujnost socialne interakcije, česar s klasično in daleč preveč poenostavljeno delitvijo vseh potreb na primarne ter sekundarne, ni mogoče. V tej shemi dobi posebno mesto vedenjski repertoar živega bitja, ki ga moramo razumeti kot sinonim za strukturo okolja in je po svoji funkciji nujna osnova različnim socialnopsihološkim pojavom.

Smotrno vedenje, ki ohranja eksistenco, je mogoče, če ima okolje za subjekt 'strukturo'. To pomeni, da je živo bitje sposobno percipirati različna stanja v okolju in se nanje odzivati s takimi specifičnimi vedenjskimi oblikami, ki uspešno vzdržujejo eksistenco (v najbolj preprosti obliki je to že odločitev za akcijo ali proti njej). Živo bitje brez zadostnega vedenjskega repertoarja si ne more zagotoviti eksistence, ker ni sposobno ustreznega odzivanja na različne pogoje v okolju. Zato lahko rečemo, da v okolju 'brez strukture' ni življenja. S tem ni dobesedno mišljeno, da okolje objektivno nima strukture, pač pa da nima strukture za konkretno živo bitje, ki se v njem nahaja. To je tisto, ki ne zna diferencirati za eksistenco pomembnih različnih stanj v okolju, se nanja ustrezno specifično odzvati in si torej tudi ne zagotoviti eksistence. Struktura okolja je živim bitjem v tem smislu po genetski poti posredovana v obliki določene vedenjske opreme (vedenja po Piagetu). Posamezni deli te opreme se sprožijo ob percepciji specifičnih stanj v okolju. Pri človeku pa je ta, genetsko posredovana vedenjska oprema za eksistenco prešibka in v tem smislu zanj okolje BIOLOŠKO NISTRUKTURIRANO do take mere, da bi že zagotavljalo eksistenco. Zato mora človek SAM STRUKTURIRATI OKOLJE, kar pomeni oblikovati ustrezne vedenjske vzorce, ki zagotavljajo biološko eksistenco. To lahko naredi na osnovi kvalitetnega kognitivnega aparata - VENDAR SAMO V SKUPINI, KOT VRSTA TOREJ.

Piagetov model odnosa med organsko regulacijo in kognitivnimi procesi je v bistvu odgovor na vprašanje socialne motivacije, ki je v socialni psihologiji nerešeno. Če je vedenjski program eksistenčno nujen in pri človeku ni posredovan biološko, potem je človekova eksistenca odvisna ne le od njegove biološke osnove, ampak tudi od socialne interakcije. Potemtakem je sprožilo socialnega vedenja v pomanjkljivi biološko posredovani vedenjski opremi, ki je nadomeščena s produkti socialne interakcije. To nam omogoča natančneje določiti odnos med posameznikom in skupino. Že samo ugotovitev, da je pri človeku za eksistenco potrebna tudi socialna interakcija, oz. da je za nastajanje, vzdrževanje in prenašanje eksistenčno pomembne vedenjske regulacije nujna interakcija, pa istočasno pomeni, da dihotomizacija med kategorijama 'individualno' in 'socialno', vsaj v določenem delu socialnega vedenja, ni možna.

DVOJNA FUNKCIJA SOCIALNE INTERAKCIJE

Iz Piagetovega modela torej sledi, da brezpogojno in eksistenčno nujno sprožilo človekovega socialnega vedenja ni v kakšnem posebnem nagonu, instinktu ali potrebi, pač pa v nezadostnosti biološko posredovanega vedenjskega repertoarja. Primanjkljaj je nadomeščen s konstruktom socialnega izvora, katerega glavna funkcija je strukturiranje okolja (oblikovanje strukturnega modela okolja). S tem je omogočena za eksistenco nujna orientacija v prostoru: človek lahko vedenje planira, predvideva njegove učinke, izbira različne vedenjske oblike, skratka "kontrolira" (obvladuje) svoje okolje. Človek mora torej v resnici sam strukturirati (kategorizirati) svoje okolje, vendar ne zaradi preobilice dražljajev v njem, pač pa zaradi pomanjkljive organsko posredovane strukture okolja, ki sama po sebi ne zagotavlja za eksistenco zadostne orientacije v prostoru. Strukturni model okolja po definiciji predstavlja sklop vedenjskih oblik, povezanih s percepcijo okolja, kar skupaj omogoča vzdrževanje eksistence v njem. To je torej vedenje v najširšem pomenu besede, osmislevek okolja, določitev primernosti vedenja, oz. vse, kar omogoča uspešno orientacijo v prostoru.

Avtoregulacija, ki je po Piagetu bistvo vsakega živega bitja, na osnovi homeostaze kontrolira izmenjavo z okoljem. To je zaključen krog vseh operacij, ki na osnovi informacij o organizmu in okolju omogoča eksistenco. Nekateri elementi tega kroga se nahajajo znotraj subjekta (stanje in procesi v organizmu), drugi pa v njegovi okolici (percipirano stanje v okolju). Če subjekt poseduje zadostno biološko posredovano vedenjsko opremo, okolje v okviru avtoregulacije nastopa kot pospeševalec ali zaviralec posedovanih vedenjskih programov (vzpodbuja ali zavira določene akcije).¹⁰ Pri človeku pa zaradi nepopolne biološke vedenjske opreme okolja dobi še drugačen pomen. Njegov socialni del poseduje namreč vedenjski program, ki ga v posamezniku ni. Na ta način se referenčna točka za način vedenja prenese izven subjekta.¹¹

Strukturnega modela okolja ne zmore oblikovati posameznik individualno. Oblikuje, ohranja in spreminja se z razvojem vrste (socialne skupine), pri čemer sodelujejo vsi posamezniki in vse generacije, ki so v interakciji. Nosilec strukturnega modela okolja (osnovnega vedenjskega repertoarja) je socialni prostor, ki tak model oblikuje, vzdržuje in prenaša s pomočjo interakcije. Kot nosilec strukturnega modela okolja dobi ta prostor pomen 'socialne genetske baze'. Človek s tem seveda ne izgubi svoje biološke determiniranosti, pač pa se tej priključi še socialna. S Piagetovim modelom postane človekova eksistenčna odvisnost od socialne interakcije teoretično utemeljena in na tej osnovi lahko določimo osnovno funkcijo socialne interakcije. Ta je v strukturiranju okolja (ali v oblikovanju strukturnega modela okolja) in opremljanju posameznikov z osnovnim vedenjskim repertoarjem.

To funkcijo lahko vidimo pravilno samo v njeni dinamični dimenziji kot vsoto procesov, ne pa v njenih konkretnih izdelkih, ki so nujno kulturno oblikovani. Ahistorični so zgolj procesi, ki strukturo okolja oblikujejo, vzdržujejo, prenašajo in spreminjajo. Različne kulture poznajo različne osmisilitve ali razlage sveta ter človekovega življenja v njem, imajo drugačne vedenjske zapovedi, vrednote, norme, običaje ipd. Toda nobene skupine ni brez takih konstruktov (strukturnega modela okolja) in vse skupine tudi na enak način te modele oblikujejo, ohranjajo, spreminjajo in prenašajo. Socialnopsihološki fenomeni te vrste¹² so relativni in ahistorični, če imamo pred seboj njihovo zunanjo podobo. Če pa pogledamo njihovo funkcijo, vidimo, da je ta tista, ki je povsod enaka, torej ahistorična in transkulturna. Značilno brezpogojno sprožilo socialnega vedenja je tisto, ki zagotavlja to enakost in je temelj ahistoričnih zakonitosti človekovega socialnega življenja. Te seveda niso v zunanji podobi socialnopsiholoških fenomenov, pač pa v procesih, ki jih vzdržujejo. Da bi lahko razumeli pomembnost socialne interakcije v tem pogledu, je potemtakem potrebno pogledati "za" njeno konkretno zunanjo podobo.

Poleg vzdrževanja strukturnega modela okolja, ima socialna interakcija seveda še tudi druge funkcije, ki so pa bolj znane. Združevanja posameznikov v konkretne socialne

10 Če subjekt poseduje biološko posredovan vedenjski program, v okolju odčitava le pogoje, ki zahtevajo, omogočajo ali preprečujejo aktiviranje določenega dela vedenjskega programa, se nanje odziva in seveda registrira učinke vedenja.

11 Tudi zaradi značilnega kognitivnega razvoja človek ni sposoben objektivno spoznati strukture okolja (zakonitosti, ki v njem veljajo) in na tej osnovi oblikovati vedenja, ki bi lahko zagotavljalo eksistenco. Nivo formalnih operacij je dosežen relativno pozno in v vsakem primeru veliko kasneje, kot je osvojen vrednotni sistem ali pa npr. norme, stereotipi, predsodki, prepričanja ipd. Vsi ti fenomeni pa so v samem jedru (socialne) percepcije, atribucije in sploh vsakršne predelave kognicij.

12 V bistvu spadajo sem vsi fenomeni z lastnostmi, ki so značilne za primarni nivo socialne interakcije in bodo opisane nekoliko pozneje. To so npr.: socialne norme, vrednote, stereotipi, socialna realnost, socialne predstave ipd.

skupine ima npr. tudi popolnoma praktično vrednost, saj omogoča večjo učinkovitost v različnih konkretnih aktivnostih. Nekatere stvari lahko skupina naredi hitreje kot posameznik, naredi lahko tudi več in so akcije, ki jih je mogoče izpeljati samo z medsebojno pomočjo. Pri tem se lahko razvijejo zelo komplicirane organizacijske oblike socialnega sožitja, od katerih postanejo posamezniki sčasoma lahko tudi zelo odvisni. Posebej se bo to zgodilo takrat, ko naloga zahteva veliko diferenciacijo članov, tako da ti obvladajo le specifične operacije, nujne za delovanje celote. V takem primeru lahko posameznik postane tudi eksistenčno odvisen od socialne interakcije, toda ta odvisnost je sekundarna. Je posledica načina organiziranosti in ne človekove osnovne eksistenčne potrebe.

Socialna interakcija ima potemtakem vsaj dva pomembno različna sklopa funkcij:

- (1) oblikuje, vzdržuje, spreminja in prenaša strukturni model okolja in
- (2) omogoča večjo učinkovitost z združevanjem in koordinacijo posameznikov.

Osnovnejšega pomena je prvi sklop, vendar se zdi, da je to v socialni psihologiji več ali manj prezrto. Stroka se pretežno ukvarja z drugim sklopom funkcij. Zdi se, da večina problemov, ki jih ima socialna psihologija, izvira prav iz dejstva, da ne loči teh dveh - popolnoma različnih nivojev. Že na prvi pogled je namreč jasno, da mora biti sociodinamika v obeh primerih pomembno drugačna. Tu si bomo nekoliko podrobneje ogledali le prvi sklop funkcij, ki ga imenujem PRIMARNA SOCIALNA INTERAKCIJA, za razliko od drugega sklopa (SEKUNDARNA SOCIALNA INTERAKCIJA), ki je v literaturi dovolj podrobno obdelan.

PRIMARNI NIVO SOCIALNE INTERAKCIJE

Piagetov model utemeljuje eksistenčno pomembnost socialne interakcije za človeka. Pomembno vlogo igra pri tem človekov kognitivni aparat, ki s sposobnostjo simbolnega, abstraktnega mišljenja dobi svoj pravi smisel šele s socialno interakcijo (komunikacijo), katera poveže množstvo posameznikov in njihove individualne kapacitete. Model, s katerim je okolje strukturirano in predstavlja človekovo vedenje, tako ni več zgolj fenotipska razširitev biološko posredovanega individualnega programa, pač pa izdelek določenega socialnega prostora, znotraj katerega so posamezniki v interakciji in ima v tem smislu pomen supraindividualne kategorije.

Dejstvo, da človekov kognitivni aparat, ob izpadu dela eksistenčno pomembne biološke opreme, omogoča medsebojno simbolno izmenjavo, samo po sebi ne le zagotavlja možnost ampak celo nujnost skupinskega oblikovanja strukturnega modela okolja. Osnovne zakonitosti delovanja živega organizma, kot jih navaja Piaget, ostajajo prav gotovo v veljavi: organizem je še vedno odprt sistem, ki na osnovi lastne aktivnosti in mehanizma avtoregulacije uravnava izmenjavo z okoljem tako, da se vzdržuje eksistenca. Posameznik je z okoljem prek izmenjave povezan v uravnoteženo celoto, znotraj katere prihaja do stalnih sprememb, ki jih avtoregulativni mehanizem vedno znova spravlja v ravnotežje. Tisto, kar človeka loči od ostalih živih organizmov, pa je vedenjski repertoar, ki je oblikovan, posredovan in vzdrževan predvsem s socialno interakcijo. To ustvari medsebojno eksistenčno odvisnost posameznikov. Ti nimajo več le možnosti individualnega fenotipskega širjenja posredovanega vedenjskega programa, ampak postanejo njegovi ustvarjalci, nosilci in posredniki. Prav s tem dobi vsak medsebojni kontakt posebno funkcijo, ki je eksistenčnega pomena, interakcija kot celota pa dobi pomen 'socialne genetske baze'.

Kako si je mogoče socialno interakcijo predstavljati kot "socialno genetsko bazo"? Predpostavljam, da njena dinamična zgradba ne more biti bistveno drugačna od zgolj biološko organizirane, saj je končno tam problem odnosa med posameznim in skupnim enak. Tudi tam je posameznikova vedenjska oprema zgolj ena od možnih konkretnih kombinacij, ki jih genetski material in biološki program omogočata oz. dovoljujeta pri razmnoževanju. Je samo ena od vseh možnosti ali en element razreda, ki mu pripada. Kot tak, seveda ne more biti noben posameznik popoln reprezentant svoje vrste in tudi ne nosilec biološke genetike sam po sebi. Z drugimi besedami, vsak posameznik predstavlja določeno, v vsaj minimalni meri enkratno kombinacijo od vseh možnih. Ker nihče ne poseduje vseh možnih kombinacij, ki obstajajo v populaciji, obstanek in razvoj vrste ni odvisen od nobenega konkretnega posameznega člana, ki jo sestavljajo, čeprav vsak posameznik (ki ima potomce) v njem sodeluje in nanj potemtakem tudi vpliva. 'Nosilec' genetike, s katero je določena vrsta biološko določena, ni noben posameznik, ampak njihovo mnoštvo in kombinacije, ki jih to omogoča. Te kombinacije, brez katerih ni nadaljevanja vrste, zagotavljajo stabilnost pojavljanja glavnih značilnosti in določajo možno hitrost spreminjanja bistvenih karakteristik vrste. Verjetnost, da bi se neka nova lastnost pojavila v večjem številu kombinacij, je omejena s časom, ki je za kombinacije potreben, se pravi z določenim številom generacij in številom posameznikov, ki v kombinacijah sodelujejo (izjema so sistematični faktorji, npr. radioaktivno sevanje). S tem je zagotovljena po eni strani stabilnost karakteristik neke vrste, po drugi strani pa tudi možnost sprememb, katerih hitrost je v normalnih pogojih omejena. Bolj je fizično okolje naklonjeno nekim lastnostim, pogostejše se bodo pojavljale v kombinacijah, in obratno.

V bistvu enak mehanizem lahko pričakujemo tudi na področju "socialne genetike". Tudi tukaj je sedež strukturnega modela okolja v množstvu in ne v konkretnih posameznikih. Ti predstavljajo posamezne variante osnovnega skupinskega modela, ki se v medsebojni interakciji prenaša, kombinira in spreminja. Eksistenčno nujna vedenjska oprema (kot relativno zaključen komplet) ima zato svoj sedež v skupini in ne v konkretnem posamezniku. In prav v tem smislu je strukturni model okolja supraindividualne narave. Vsak posameznik seveda ima svojo individualno inačico skupinskega konstrukta,¹³ ki pa je le ena od možnih kombinacij in je element razreda, ki bi ga lahko imenovali "socialna realnost določenega kulturnega prostora". Socialna interakcija je tista, ki prostor povezuje in v njem omogoča procese oblikovanja, vzdrževanja, spreminjanja in s tem seveda tudi prenašanja strukturnega modela okolja. V tem je njena bistvena funkcija.

Razlika med biološkim in socialnim vzdrževanjem oz. posredovanjem vedenjskega repertoarja je v tem, da je pri biološkem prenosu vezan predvsem na generacijske menjave, pri socialnem pa je izmenjava med subjekti sprotna ter stalna in s tem seveda tudi veliko hitrejša in učinkovitejša. To funkcijo opravlja VSAK socialni kontakt, bodisi da je direkten ali indirekten, dvo ali enosmeren, namišljen ali resničen. Če ne drugače, je VSAK socialni kontakt pomemben v tem smislu, da utrjuje, torej potrjujejo določeno vedenje, način komunikacije, mišljenja, vedenja, čutenja, izražanja ipd. kot ustrezno.

13 "Individualnost" strukturnega modela je zagotovljena najprej z dejstvom, da je vsak socialni prostor sestavljen iz množice podsistemov, ki se med seboj vsaj minimalno razlikujejo kljub "skupnemu imenovalcu". Potem je pa "individualnost" nujna tudi zaradi t. i. "multiplega članstva". Nihče ni član samo ene skupine ali enega podsistema znotraj širokega kroga, kot ga predstavlja posamezna kultura.

Vsi socialni kontakti, brez izjeme, imajo tukaj svoj skupni imenovalac: to je vzdrževanje strukturnega modela okolja, kar je tudi glavna funkcija primarnega nivoja socialne interakcije. Njegove značilnosti lahko logično izpeljemo iz treh osnovnih postavk, ki sledijo iz Piagetovega modela:

1. Vsako živo bitje potrebuje za preživetje vedenjski program, ki mu omogoča v okolju tako aktivnost, da z njo lahko vzdržuje eksistenco (s pomočjo drugih, za preživetje nujno potrebnih mehanizmov).

2. Človekov biološko posredovan vedenjski program sam po sebi za eksistenco ni zadosten. Manjkajoč program je prek socialne interakcije zagotovljen sekundarno, vendar je še vedno eksistenčnega pomena.

3. Človekove visoko kvalitetne kognitivne sposobnosti omogočajo nastajanje in prenašanje generaliziranih oblik vedenjskega repertoarja (vedenja). To omogoča nastanek zelo kompliciranih in obsežnih vedenjskih kompletov, ki jih posamezniki v svojem ontogenetskem razvoju individualno in izkustveno nikakor ne morejo doseči.

Če te postavke vzamemo za dejstva, potem iz njih sledijo lastnosti, vezane na oblikovanje, vzdrževanje, spreminjanje in prenašanje strukturnega modela okolja, kar skupaj predstavlja dinamično dimenzijo primarnega nivoja socialne interakcije:

1. Strukturni model okolja lahko nastane, se ohranja in spreminja samo v skupini (socialnem sistemu). Zato je njegov nosilec skupina in je v tem smislu supraindividualni fenomen.

2. Osnovna funkcija strukturnega modela okolja je v strukturiranju okolja, tako da je posamezniku v njem omogočeno vedenje, s katerim se vzdržuje eksistenca. V tem smislu model, kot vedenjski repertoar, izpolnjuje osnovno potrebo po varnosti, ker omogoča predvidevanje, planiranje, kontrolo.

3. Da bi model lahko izpolnil svojo funkcijo, mora vsebovati dva sklopa informacij: prvega predstavlja kategorizacija okolja, katero razumem kot njegovo osmislitev, se pravi značilno povezanost diferenciranih elementov. Funkcija drugega sklopa je oblikovanje vedenja in predstavlja vedenjsko regulacijo. Oboje zaradi supraindividualne karakteristike fenomena zahteva zadostno interindividualno skladnost.

4. Modeli so si lahko po vsebini zelo različni. Znotraj okvira, ki jo predstavlja fizična realnost sama po sebi, so možne različne osmislitve in različno vedenje.¹⁴ Gledano funkcionalno, z vidika primarne socialne interakcije, med 'primitivnimi' in 'znanstvenimi' modeli ni razlike.

5. Iz splošnih zakonitosti, ki veljajo za vedenjski repertoar po Piagetu in tudi iz prejšnje točke sledi, da so obravnavani modeli nujno spremenljivi.

6. Strukturni model okolja, znotraj katerega je šele mogoča orientacija, tj. eksistenca, mora biti ob spremenljivosti tudi vsaj relativno stabilen, saj sicer članom sistema ne more zagotoviti potrebne varnosti.

7. Stabilnost ne more biti zagotovljena z objektivno določljivo referenčno točko. Ta je lahko samo v socialni interakciji kot nosilcu modela. Osnova stabilnosti je tako lahko v konsenzu in vsaj delni internaliziranosti. Na tem temelji tudi interindividualna skladnost.

8. Ker je referenčna točka za preverjanje strukturnega modela (socialne realnosti) v konsenzu in ni objektivno določljiva, je model trajno ogrožen, medsebojno primerjanje

14 Dobra ilustracija za to je knjiga "The social construction of the person", ki sta jo uredila Gergen in Davis (Gergen, Davis; 1985).

pa nujno (v tem lahko vidimo osnovo za človekovo "bazično anksioznost" in Festingerjev "nagon po primerjanju").

9. Vsak posameznik je vezan na strukturni model okolja s svojim motivacijskim aparatom. Zaradi tega večina trajno in spontano reagira v svojem okolju na vse, kar je v neposredni ali posredni zvezi z modelom (socialno realnostjo).

10. Odkloni pomenijo ogrožanje realnosti same, zato se nanje spontano odziva večina članov.

11. Ker noben socialni sistem ni enoten in je vedno sestavljen iz več podsistemov, je vsak posameznik nujno prerez oz. kombinacija določenih podsistemov (multiplo članstvo). Skupaj z biološko enkratnostjo, pa tudi zaradi nujno specifičnega zgodnjega socializacijskega razvoja, predstavlja vsak nekoliko drugačno kombinacijo znotraj določenega socialnega prostora. S tem so trajno zagotovljene vedno nove individualne kombinacije, med katerimi se nujno pojavljajo tudi take, ki imajo pomen inovacije.

12. Ker so matematično logične strukture osnova za pojav socialno konstruiranega vedenjskega repertoarja, mora ta po svoji zgradbi biti prav tako uravnotežen, zaprt in s tem reverzibilen. To pomeni, da morajo biti različni elementi, ki sestavljajo strukturni model okolja, na kognitivnem nivoju med seboj usklajeni. Šele s tem je omogočeno predvidevanje, sklepanje, razumevanje ipd., skratka učinkovito oblikovanje vedenja. Konflikt med elementi strukturnega modela ogroža funkcioniranje, ker ogroža realnost samo (tu vidim osnovo za fenomen kognitivne disonance).

13. Kot na individualnem nivoju, morajo tudi na skupinskem obstajati procesi, katerih funkcija je vzdrževanje zgoraj predvidenih mehanizmov. Z njimi se trajno usklajuje vse individualne posebnosti - na osnovi generalnega modela. Ta mora biti ekvilibriran z ustreznimi avtoregulativnimi procesi.

14. Uravnoteženost (ekvilibriranost) strukturnega modela okolja je mogoče doseči samo v relativno zaprtem prostoru, ki omogoča vzratno povezavo vseh procesov v enotno dinamično celoto. Socialni prostori s specifičnimi strukturnimi modeli okolja (s specifično socialno realnostjo) morajo biti zaradi tega vsaj relativno zaprti. Največji tovrstni socialni sistem utegne biti kultura.

15. Socialnopsihološki fenomeni, ki jih je mogoče prepoznati kot sestavne elemente modela strukturiranja okolja, predstavljajo temelj vseh socialnopsiholoških fenomenov.

Glavne značilnosti strukturnega modela okolja so potemtakem relativna stabilnost, podprtost s konsenzom, nadindividualnost in omejenost na relativno zaprt socialni prostor. Socialnopsihološke fenomene, ki tem karakteristikam ustrezajo, je zelo lahko naštet, saj so v literaturi dobro poznani. To so npr. (socialne) norme, socialna realnost, socialne predstave, vrednote ipd. Vsi ti fenomeni imajo v (socialni) psihologiji nedvomno pomembno mesto,¹⁵ pa se vendar zdi, da je njihov pomen kljub vsemu še vedno bistveno podcenjen, posebej še, ker se jih bolj ali manj jasno povezuje z relativnostjo in subjektivnostjo. Primer zato je lahko Sherif, ki je bil prepričan, da bo znanost odpravila prevladujoče zmotne, subjektivne in zavajajoče "koncepte" (Sherif, 19679). Nekaj podobnega bi lahko videli tudi pri Festingerjevi delitvi socialne in fizične realnosti (Festinger, 1950) in v odnosu med konsenzualnimi in reificiranimi univerzumi v okviru

15 Tajfel npr. vidi kategorizacijo najtesneje povezano z vrednotami (Tajfel, 1975), Rokeach vidi vrednote kot centralno sestavino osebnosti (Rokeach, 1984) in vrednote so kot pomemben dejavnik vključene tudi v socialne predstave, prav tako pa obenem z drugimi fenomeni z enakimi karakteristikami tudi v procese socialne percepcije, atribucije, kognitivne disonance in druge.

socialnih predstav (Farr, Moscovici, 1984). Tudi neodvisno (nekonformno) vedenje se rado vidi kot vedenje posameznika, ki je sposoben funkcionirati neodvisno od normativno določenih pričakovanj socialnega okolja.

Glede na dinamične lastnosti primarnega nivoja socialne interakcije pa imajo ti fenomeni za človekovo eksistenco prav konstitutivni pomen. To pomeni, da ne le vplivajo nanj in na njegovo vedenje, ampak ga sploh šele konstituirajo. To so namreč sestavni deli strukturnega modela okolja (vedenjskega repertoarja ali človekovega vedenja), brez katerih ni eksistence. In ker so produkt socialne interakcije, predstavljajo brezpogojno determinanto človekove eksistence.